

تعیین کارایی تولید سیب زمینی در ایران

علی شهنوازی^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۴/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۲/۲۵

چکیده

در این مطالعه کارایی‌های فنی، تخصیصی، هزینه و سود زراعت سیب‌زمینی و نهاده‌های مورد استفاده با رهیافت تحلیل پوششی داده‌های منتشر شده وزارت جهاد کشاورزی برای سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳ در ۲۳ استان کشور محاسبه و اهمیت هر یک از نظر صرفه‌جویی در منابع، کاهش هزینه و بهبود سودآوری بررسی شد. بر اساس یافته‌ها در رویکرد نهاده گرا و بازده ثابت نسبت به مقیاس، میانگین کارایی فنی تولید سیب‌زمینی برابر با ۰/۹۱۷ و در رویکرد نهاده گرا با بازده متغیر نسبت به مقیاس، برابر با ۰/۹۷۰ می‌باشد. در شرایط بازده متغیر نسبت به مقیاس در رویکرد ستانده گرا، توانایی الگو در تفکیک استان‌ها نسبت به بقیه الگوها کم‌تر بوده، ولی میانگین کارایی فنی گزارش شده بیش‌تر و ۰/۹۷۳ می‌باشد. طبق یافته‌ها امکان افزایش کارایی فنی در مقادیر میانگین کشوری به مقدار ۰/۰۸۳، ۰/۰۳، ۰/۰۸۳ و ۰/۰۵۶ با کاهش درصدی به همین مقدار در مصرف نهاده‌ها (رویکرد نهاده گرا) یا افزایش تولید (رویکرد ستانده گرا) وجود دارد. بررسی میانگین کارایی فنی نهاده‌ها در رویکرد نهاده گرا مشخص ساخت که کم‌ترین و بیش‌ترین کارایی به ترتیب با ۰/۸۸ و ۰/۹۱ به نیروی کار و بذر اختصاص یافته و همین مقادیر برای رویکرد ستانده گرا به ترتیب ۰/۶۸ و ۰/۸۶ به نیروی کار مستقیم و بذر تعلق دارد. بر اساس نتایج، میانگین کارایی تخصیصی برابر با ۰/۷۰۸ بوده و کم‌ترین امتیاز به استان یزد (۰/۲۴۷) تعلق دارد. در مورد کارایی هزینه‌ای نیز کم‌ترین و بیش‌ترین کارایی هزینه‌ای به ترتیب با ۱ و ۰/۲۴۷ به استان‌های کرمانشاه و یزد مربوط است. کارایی تخصیصی و هزینه‌ای به ترتیب ۰/۶۴۳ و ۰/۷۴۲ بوده و میانگین سود هر هکتار سیب‌زمینی آبی کشور تا ۱۷/۰۱ میلیون ریال قابل افزایش هست. در میان استان‌های مورد مطالعه زنجان، آذربایجان غربی و سمنان به ترتیب با امتیازهای ۰/۱۶، ۰/۲۳ و ۰/۲۶ کم‌ترین رتبه کارایی را در سودآوری داشته‌اند. یافته‌های پژوهش نشان دادند که امکان افزایش تولید از راه بهبود کارایی به مقدار ۵/۸ تا ۸/۳ درصد وجود دارد. به بیان دیگر، سالانه ۲۸۵ تا ۴۱۳ هزار تن محصول سیب‌زمینی به علت ناکارایی تولید از دسترس خارج می‌شود.

^۱ - بخش تحقیقات اقتصادی، اجتماعی و ترویج کشاورزی، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان آذربایجان شرقی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تبریز، ایران.

*- نویسنده مسئول مقاله: a.shahnavazi@areeo.ac.ir

واژه‌های کلیدی: کارایی تخصیصی، کارایی سود، کارایی فنی، کارایی هزینه‌ای.

پیش‌گفتار

استفاده بهینه از منابع و امکانات از اهداف مدیریت اقتصادی می‌باشد. بدین منظور تعیین مقدار کارایی و شناسایی راهکارهایی برای بهبود آن، حجم قابل توجهی از مطالعات را به خود اختصاص داده است (Shahnavazi, 2017; Dashti et al., 2017). در میان رویکردهای گوناگون بررسی کارایی، استفاده از الگوهای برنامه‌ریزی ریاضی به دلایل متعدد از قبیل فروض و قیدهای کم‌تر، نیاز به داده حداقلی، انعطاف و کاربردپذیری در سطوح گوناگون از اقبال قابل توجهی روبه‌رو شده‌اند (Charnes et al., 1978; Andersen and Petersen, 1993). با آنکه الگوهای برنامه‌ریزی در ابتدا بیش‌تر به تخصیص بهینه نهاده‌ها یا ترکیب بهینه تولید در مسیر دست‌یابی به هدف یا اهداف مطلوب می‌پرداختند ولی افزایش توجه به موضوع کارایی و تلاش برای گروه‌بندی واحدهای مشابه و ارائه راهکارهای مدیریتی مبتنی بر شواهد تجربی، استفاده از این الگوها در سنجش کارایی را نیز مرسوم ساخت (Shahraki et al., 2014; Mohammadi et al., 2015). با آنکه شروع کار با تعیین کارایی فنی بود اما بعدها به انواع کارایی و موضوعاتی از قبیل رتبه‌بندی و شرایطی از قبیل قطعی و غیرقطعی بودن داده‌ها نیز توجه شد.

در این مطالعه در کنار کارایی‌های فنی، کارایی‌های تخصیصی، هزینه‌ای و سود در شرایط گوناگون و برای سیب‌زمینی و نهادهای مورد استفاده محاسبه و اهمیت هر یک از نظر صرفه‌جویی در منابع و بهبود سودآوری و کاهش هزینه بررسی می‌شود. بر اساس برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور که در طول سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰ اجرا می‌شود، لازم است با تأکید بر ارتقای کارایی تولید سیب‌زمینی از ۵۲۷۲ هزار تن در ابتدای برنامه به ۵۵۹۶ هزار تن در انتهای برنامه افزایش یابد (Official Newspaper, 2017). در سال زراعی ۹۶-۱۳۹۵ تولید سیب‌زمینی ۵۰۱۲ هزار تن بوده که ۲۶۰ هزار تن یا به‌عبارت‌دیگر ۵ درصد کم‌تر از اهداف برنامه می‌باشد (Agricultural Jihad Ministry, 2018). لذا، ضروری است مجموعه فعالیت‌های انجام یافته برای تأمین پایداری تولید این محصول استراتژیک به گونه‌ای باشند که برآیند آن‌ها افزون بر تسهیل دست‌یابی به اهداف کلان اقتصادی، انگیزه لازم برای ادامه و توسعه فعالیت در سطح مزرعه را نیز تأمین کنند. این پژوهش با محاسبه شاخص‌های گوناگون کارایی به این مطلب تأکید می‌کند که الزاماً بهبود در یک شاخص به تقویت شاخص دیگر نینجامیده و در بیش‌تر مواقع شاخص‌ها در

مسیرهای گوناگون حرکت می‌کنند و لازم است محاسبات بر اساس اهداف سیستم طراحی شده و از جنبه‌های گوناگون به موضوع پرداخته شود.

(Esfandiari *et al.*, 2012) با استفاده از الگوهای پایه تحلیل پوششی داده‌ها و روش اندرسن-پیترسن به بررسی و تحلیل کارایی تولید برنج در دهستان کامفیروز جنوبی شهرستان مرودشت استان فارس پرداختند. بر اساس نتایج پژوهش ایشان که با رویکرد نهاده گرا انجام گرفته بود در شرایط بازده ثابت نسبت به مقیاس، میانگین کارایی فنی برابر با ۸۹/۹۳ درصد و در شرایط بازدهی متغیر نسبت به مقیاس، میانگین کارایی فنی برابر با ۸۵/۲۵ درصد محاسبه گردید. از آنجائی که کارایی مقیاس شالیزارهای مورد مطالعه نسبت به کارایی مدیریتی یا خالص بالاتر بود، نتیجه‌گیری شد که می‌توان با بهبود مدیریت استفاده از نهاده‌ها به کارایی زراعت برنج در منطقه مورد مطالعه افزود. از سوی دیگر، با توجه به اینکه بیش‌تر واحدهای مورد مطالعه دارای بازده نزولی بودند پیشنهاد کاهش مصرف نهاده‌ها و حرکت به سمت بهینگی بلندمدت ارائه شد.

(Shahraki *et al.* 2014) به بررسی کارایی مصرف آب در گلخانه‌های تولید سبزی و صیفی در استان مرکزی پرداختند. این پژوهشگران از الگوی مازاد مینا استفاده کرده و با بهره‌گیری از داده‌های سال‌های ۹۲-۱۳۹۱ به این نتیجه رسیدند که امکان تولید کنونی با کاهش ۴۰ درصدی در مصرف نهاده‌ها و ۳۶ درصدی در مصرف نهاده آب امکان‌پذیر می‌باشد. از میان محصولات مورد مطالعه توت‌فرنگی و بادمجان کارایی بیش‌تری داشته و عوامل اقتصادی-اجتماعی از قبیل تجربه، تحصیلات و اندازه گلخانه بر مقدار کارایی مؤثر بودند.

(Mohammadi *et al.* 2015) با استفاده از داده‌های ۱۹ گاوداری شیری صنعتی در شهرستان‌های سقز و دیواندره برای بررسی کارایی واحدهای مورد مطالعه از الگوی تحلیل پوششی داده‌ها و ابرکارایی استفاده کردند. بر اساس یافته‌های پژوهش از ۱۹ واحد مورد مطالعه ۵۸ درصد ناکارا و ۴۲ درصد واحدهای کارا امتیازی کم‌تر از میانگین داشتند. به‌طورکلی بر اساس اطلاعات پژوهش، افزایش تولید گزارش شده در مقاله نه به علت بهبود کارایی بلکه به دلیل افزایش ظرفیت تولیدی در مناطق مورد مطالعه می‌باشد. نکته قابل توجه در پژوهش محدود کردن ورودی‌های مطالعه به کنسانتره شیری، یونجه، سبوس و ذرت سیلویی بود.

(Alizadeh Zoeram and Naji Azimi 2015) در مطالعه‌ای که در شهرستان شیروان استان خراسان شمالی انجام دادند از روش برنامه‌ریزی آرمانی فازی برای تخصیص یک مزرعه چهار هکتاری در نیمسال نخست سال زراعی میان محصولات گندم آبی، جو آبی، نخود، عدس و لوبیا قرمز استفاده کردند. ایشان در قالب هشت سناریو که حاصل ترکیب‌های گوناگون آرمان‌ها بود، در نهایت چهار الگوی کشت را پیشنهاد کردند که در هیچ‌یک زراعت عدس پیشنهاد نشده بود.

استفاده از این الگو با آنکه صحبتی از کارایی نمی‌کند، ولی مسیر دستیابی به اهداف چندگانه را در مدیریت منابع مشخص می‌سازد، به عبارت دیگر تأکید بر اثربخشی بود تا کارایی، این مطالعه با ترکیب داده‌های غیرقطعی به محاسبات امکان ایجاد سناریوهای گوناگون و داخل کردن ریسک به پژوهش را فراهم کرده است.

(Shahnavazi (2015) با استفاده از الگوهای تحلیل پوششی داده‌ها، ابرکارایی و کارایی متقاطع نشان داد که الگوی پایه تحلیل پوششی داده‌ها توانایی کافی برای تفکیک واحدهای مورد مطالعه از نقطه نظر کارایی را ندارد به گونه‌ای که از ۲۵ استان مورد مطالعه تنها امتیاز و رتبه هفت استان در تولید پیاز مشخص شده است. در حالی که الگوی ابرکارایی با وجود مشکل «غیرممکنی» در تعیین امتیاز دو استان توانسته امتیاز سایر استان‌ها را مشخص سازد. در میان الگوهای مورد مطالعه در پژوهش الگوی کارایی مقاطع، کامل‌ترین رتبه‌بندی از نظر کارایی تولید پیاز را ارائه کرده است. نکته‌ای که پژوهشگر در پی اثبات آن بود عدم اعتمادپذیری شاخص‌های مرسوم در محاسبه کارایی در مقایسه با شاخص‌های تخصصی تعیین کارایی می‌باشد؛ به گونه‌ای که در بخشی از مطالعه اشاره می‌کند رتبه‌بندی بر اساس عملکرد، استان‌های لرستان، اصفهان و یزد را در صدر قرار می‌دهد در حالی که همین استان‌ها در میان ۲۵ استان مورد مطالعه و با استفاده از روش کارایی متقاطع رتبه ۵، ۷ و ۸ را به خود اختصاص داده‌اند. این اختلاف در مقایسه تولید کل استان‌ها مشهودتر بود. (Serajeddin et al. (2017) با استفاده از الگوی تحلیل پوششی داده‌های زیربرداري به بررسی کارایی مصرف آب آبیاری و کارایی نهاده‌ها در تولید نیشکر در شش شرکت کشت و صنعت در استان خوزستان پرداختند. داده‌های مورد استفاده شامل داده‌های سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۴ بوده و محاسبات نشان داد که میانگین کارایی مصرف آب آبیاری و نهاده‌ها به ترتیب ۷۰ و ۸۰ درصد بوده است. بر اساس نتایج پژوهش مقدار کارایی مصرف آب و نهاده‌ها در طول سال‌های مورد مطالعه کاهش یافته است. نهاده‌های مصرفی در پژوهش مورد نظر آب، سم، کود و نیروی کار بوده است. کم‌ترین کارایی استفاده از آب آبیاری در سال زراعی ۹۲-۱۳۹۱ برابر با ۰/۵۵ و کم‌ترین کارایی کل نهاده‌ها در سال زراعی ۸۵-۱۳۸۴، ۰/۶۵ گزارش شد. بر اساس یافته‌های پژوهش، امکان تولید جاری با مصرف آب کم‌تر وجود دارد.

(Mardani and Ziaee (2016) با کاربرد الگوی محافظه‌کارانه تحلیل پوششی داده‌ها، عدم قطعیت را به الگو وارد کردند. نتایج پژوهش نشان داد که اختلاف مصرف نهاده‌های مورد مطالعه شامل بذر، آفت‌کش، سطح زیر کشت، کود شیمیایی و نیروی کار در الگوی غیردقیق کم‌تر از الگوی پایه می‌باشد و در هر دو الگو مقادیر استفاده از زمین و آفت‌کش نسبت به دیگر نهاده‌ها فاصله بیشتری با مقادیر بهینه دارد. ترکیب الگوی محافظه‌کارانه تحلیل پوششی داده‌ها با روش

شبیه‌سازی مونت کارلو نشان داد که در سطوح احتمال گوناگون تطابق نتایج الگوها متفاوت بوده و بیش‌ترین انطباق نتایج در سطح احتمال ۷۵ درصد ایجاد می‌شود. در بررسی نتایج کارایی فنی، مقیاس و خالص مشخص شد که کارایی فنی همواره کم‌تر از کارایی خالص و مقیاس بوده و تغییرپذیری کارایی مقیاس کم‌تر از بقیه می‌باشد. آزمون t تک نمونه نشان داد که اختلاف معنی‌داری میان نتایج الگوی محافظه‌کارانه تحلیل پوششی داده‌ها و الگوی پایه وجود داشته و مقادیر الگوی نخست اختلاف کم‌تری با مقادیر واقعی دارند.

(Shahnnavazi (2017) با استفاده از الگوهای تحلیل پوششی داده‌ها (مقاطع، ابرکارایی و اعداد صحیح)، ۲۷ محصول زراعی کشور را در شش گروه عمده تعیین امتیاز و رتبه‌بندی نمود. داده‌های مربوط به سال زراعی ۹۱-۱۳۹۰ بوده و از سود ناخالص و عملکرد به‌عنوان شاخص‌هایی برای سودآوری و تولید استفاده شد. بر اساس یافته‌های پژوهش چنانچه هدف زراعت آبی در کشور، کسب سود می‌باشد در آن صورت کشت سبزیجات، محصولات صنعتی، محصولات جالیزی، حبوبات، نباتات علوفه‌ای و غلات به ترتیب در اولویت بوده، ولی اگر قصد افزایش تولید باشد، اولویت به ترتیب با نباتات علوفه‌ای، سبزیجات، محصولات صنعتی، محصولات جالیزی، غلات و حبوبات هست. بر اساس نتایج پژوهش محصولات با مصرف بیش‌تر آب، کارایی بیش‌تری داشته و سویا تابستانه نسبت به سویا بهاره برتری دارد. بر اساس یافته‌های پژوهش تعیین نوع هدف و روش محاسبه بر امتیاز و رتبه کارایی و در نتیجه برنامه‌ریزی زراعی تأثیر قابل‌توجهی دارد.

(Dashti et al. (2017) با استفاده از داده‌های پانل مربوط به سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۱ در مورد چغندر قند استان‌های کشور و ترکیب این داده‌ها با الگوهای تحلیل پوششی پنجره‌ای، تحلیل رویه آزاد پنجره‌ای، کارایی مرتبه- m و کارایی مرتبه- α به تعیین کارایی و رتبه‌بندی استان‌های کشور برای چغندر قند پرداختند. این روش‌ها امکان مدیریت داده‌های پرت و اعمال عدم حتمیت به مطالعه را فراهم می‌آورند. بر اساس نتایج پژوهش میان رتبه‌بندی الگوهای تحلیل پوششی داده‌ها و تحلیل رویه آزاد همچنین کارایی مرتبه- m و کارایی مرتبه- α ، ضریب همبستگی بالا و معنی‌داری به ترتیب برابر با ۰/۶۹ و ۰/۹۶ گزارش گردید. طبق یافته‌های پژوهش دو الگوی نخست، استان‌های آذربایجان غربی را از لحاظ کارایی در رتبه نخست و استان فارس را در انتهای فهرست قرار داده‌اند. طبق الگوهای سوم و چهارم استان کرمان جایگاه نخست کارایی و استان اصفهان نامناسب‌ترین وضعیت را داشته است.

(Hasan et al. (2014) با استفاده از داده‌های سری زمانی در طول سال‌های ۱۹۷۱ تا ۲۰۱۰ در کشور نیجریه به بررسی کارایی تولید ذرت پرداختند. نتایج برآورد الگوهای مرزی تصادفی، تحلیل پوششی داده‌ها با فرض بازده ثابت و متغیر نسبت به مقیاس مشخص کرد که میانگین کارایی فنی

تولید ذرت در این کشور با روش‌های پیش‌گفته به ترتیب ۰/۶۴، ۰/۷۸ و ۰/۸۸ بوده و امکان افزایش مقدار تولید با استفاده از ترکیب‌های مناسب تولیدی به‌اندازه‌ی ۳۶، ۲۲ و ۱۲ درصد وجود دارد. (Ommar (2014) در مطالعه‌ای به بررسی اقتصادی مرغداری‌های گوشتی در سه استان مصر پرداخت. نتایج مطالعه نشان دادند که در واحدهای کوچک، متوسط و بزرگ به ترتیب امکان کاهش در هزینه نهاده‌ها به مقدار ۳۸، ۵۹ و ۱۶ درصد وجود دارد. یافته‌های پژوهش تفاوتی معنی‌دار میان گروه‌های گوناگون نشان داده به‌گونه‌ای که واحدهای بزرگ نسبت به واحدهای کوچک و متوسط و واحدهای کوچک نسبت به واحدهای متوسط دارای سودآوری بیش‌تری به ازای هر واحد جوجه گوشتی بودند. تحلیل رگرسیون مشخص نمود که با افزایش ظرفیت در واحدهای مرغداری، کارایی هزینه نیز افزایش می‌یابد. (Yu et al. (2015) نیز با استفاده از داده‌های ۱۲۶ ناحیه در کشور چین به بررسی الگوی مصرف نهاده‌ها در بخش کشاورزی پرداختند. نتایج مطالعه نشان دادند که میانگین کارایی فنی واحدهای مورد مطالعه ۰/۶۹ بوده و در میان مناطق گوناگون، تفاوت قابل توجه است. داده‌های بدست‌آمده مقدار کاهش مورد انتظار در مصرف نهاده‌های نیروی کار، مکانیزاسیون، کود شیمیایی، آفت‌کش و آبیاری برای تولید ارزش ثابتی از محصول در راستای بهینه‌سازی را مشخص می‌کرد.

(Chepng'etich et al. (2014) بمنظور بررسی راهکارهای ارتقای عملکرد در مزارع سورگوم کنیا به بررسی کارایی فنی در ۱۴۳ مزرعه با استفاده از رهیافت تحلیل پوششی داده‌ها پرداختند. بر اساس نتایج بدست‌آمده میانگین کارایی فنی برابر با ۴۱ درصد بوده و امکان افزایش تولید به مقدار ۵۹ درصد با استفاده از نهاده‌های فعلی وجود دارد. کارایی فنی مزارع ناکارا در دامنه ۱/۵ تا ۹۷/۸ درصد بوده و بیانگر وجود ظرفیت قابل توجه برای بهبود کارایی و افزایش عملکرد در منطقه می‌باشد. (Kočišová (2015) کارایی فنی را در زیر بخش کشاورزی کشورهای عضو اتحادیه اروپا با استفاده از رهیافت تحلیل پوششی داده‌ها مورد بررسی قرار داد. بر اساس یافته‌های پژوهش مقدار کارایی فنی در بخش کشاورزی کشورهای مورد مطالعه بالا بوده، ولی در طول سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۱ کاهش بوده است. علت اصلی ناکارایی مساحت کل بهره‌برداری در بخش کشاورزی بوده و تولید زراعی بیش‌ترین تأثیر مثبت بر کارایی را داشته است. محاسبه مقادیر بهینه نهاده‌ها نشان داد که برای تولید کنونی ضروری است مقدار استفاده از نیروی کار، سطح بهره‌برداری و دارایی کل به ترتیب ۶/۱۸، ۱۴/۴۵ و ۵/۹۳ درصد کاهش یابد. در رویکرد ستانده گرا نیز برای استفاده کارا از نهاده‌های موجود لازم است تولیدات زراعی و دامی به ترتیب ۱۱۱/۸۵ و ۱۱۳/۴۱ درصد تولید حاضر شود. (Li et al. (2018) با استفاده از رهیافت تحلیل پوششی داده‌ها، کارایی فنی را در بخش کشاورزی ۳۰ استان چین در طول سال‌های ۱۹۹۷ تا ۲۰۱۴ محاسبه کردند. بر اساس نتایج کارایی

فنی به طور میانگین در بخش کشاورزی چین ۷۹/۱۹ درصد بوده که نشان می‌داد به طور بالقوه ۲۰/۸۱ درصد امکان بهبود در کارایی فنی وجود دارد، هم‌چنین، کارایی با حرکت از مناطق ساحلی به مناطق غیر ساحلی کاهش یافته و ارتباط قابل توجهی میان کارایی و موقعیت جغرافیایی وجود دارد. Pradhan (2018) با بررسی کارایی فنی در بخش کشاورزی ایالت اودیسیای هند در طول سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۳ در یک رویکرد نهاده گرای تحلیل پوششی داده‌ها به این نتیجه رسید که میانگین امتیاز کارایی فنی ۷۹/۱۰ درصد بوده که نشان می‌داد به مقدار ۲۰/۹۰ درصد از نهاده‌های اصلی در بخش کشاورزی بیش‌ازاندازه استفاده شده است. بر اساس یافته‌های پژوهش امکان کاهش مصرف نهاده‌های بذر و کودهای شیمیایی به ترتیب به مقدار ۴/۱۴ و ۲۶/۵۸ کیلوگرم در هکتار وجود دارد.

پژوهش‌های انجام یافته بیش‌تر بر محاسبه کارایی فنی تأکید نموده و راهکار ارتقای کارایی را مدیریت مصرف نهاده‌ها دانسته‌اند. در بحث ارتقای کارایی فنی اغلب کاهش مصرف نهاده‌ها برنامه‌ریزی شده و این در حالی است که مدیریت بر اساس کارایی هزینه‌ای و سود در پاره‌ای از مواقع مستلزم افزایش مصرف نهاده‌ها می‌باشد. با توجه این مطلب در مطالعه پیش رو با استفاده از رهیافت تحلیل پوششی داده‌ها علاوه بر کارایی‌های فنی، تخصیصی و هزینه‌ای که در بیش‌تر مطالعات برآورد شده‌اند، کارایی درآمدی و سود نیز محاسبه و نتایج حاصل با یکدیگر مقایسه می‌شوند.

فکر اولیه تعیین مرز تولید و استفاده از آن برای مقایسه واحدها با یکدیگر و سنجش کارایی نسبی به وسیله Farrel (1957) ارائه گردید ولی استفاده از الگوهای برنامه‌ریزی برای کاربردی کردن آن به Charnes *et al.* (1978) مربوط می‌باشد. ایشان الگوی نهاده گرا با فرض بازده ثابت نسبت به مقیاس با نام CCR را معرفی کردند. بعدها این الگو به وسیله Banker *et al.* (1984) و دیگر پژوهشگران (Andersen and Petersen, 1993) توسعه یافت و همان‌گونه که در ادبیات موضوع به آن پرداخته شد، کاربردهای متنوعی یافته است. مطالعه حاضر با استفاده از این الگوها انجام یافته و مطالب آن در سه قسمت ارائه می‌شود. نخست روابط مربوط به چگونگی محاسبه کارایی فنی در رویکردهای نهاده گرا و ستانده گرا برای بازده‌های ثابت و متغیر نسبت به مقیاس معرفی شده، سپس با استفاده از همین روابط کارایی مصرف آب (آب‌بها)، سم، کود شیمیایی و نیروی کار محاسبه می‌شوند. در ادامه کارایی‌های تخصیصی، هزینه‌ای و سود تولید در زراعت سیب‌زمینی برآورد شده و بر اساس داده‌های بدست‌آمده مقادیر بهینه مصرف نهاده‌ها (بذر، کود حیوانی، سم، کود شیمیایی، نیروی کار و آب) تعیین می‌شود و به همراه آن با مقایسه این مقادیر با مقادیر مصرف موجود، تغییر در هزینه مصرف نهاده‌ها با بهینه‌سازی برای بذر، کود حیوانی، سم، کود

شیمیایی، نیروی کار و آب و به تفکیک ۲۳ استان مورد مطالعه گزارش می‌شود. در انتها شاخص‌های مرسوم محاسبه کارایی (مقدار، درآمد و سود) برای نهاده‌های آب، بذر، سم، کود شیمیایی و نیروی کار ارائه می‌شوند.

مواد و روش‌ها

برای محاسبه کارایی فنی در رویکرد نهاده گرا و با فرض بازده ثابت نسبت به مقیاس از الگوی ۱ استفاده شد (Coelli et al., 2005):

$$\begin{aligned} & \min_{\theta, \lambda} \theta, \\ & \text{st. } -q_i + Q\lambda \geq 0, \\ & \quad \theta x_i - X\lambda \geq 0, \\ & \quad \lambda \geq 0. \end{aligned} \quad (1)$$

که در آن θ امتیاز کارایی فنی، q_i عملکرد سیب زمینی در استان i ، Q بردار عملکرد سیب زمینی در استان‌های مورد مطالعه، λ وزنی که به مقدار عملکرد و مصرف نهاده‌ها در استان‌های گوناگون برای تشکیل مرز تولید اختصاص داده می‌شود که در این الگو حداقل مصرف نهاده‌ها را برای تولید ثابتی در مجموعه داده‌های موجود تعیین می‌کند، هست و x_i و X به ترتیب مقدار نهاده مصرفی استان i و بردار مصرف نهاده‌ها توسط ۲۳ استان می‌باشد. نهاده‌ها شامل آب، بذر، سم، کود شیمیایی و نیروی کار بوده و اطلاعات مربوط از انتشارات وزارت جهاد کشاورزی استخراج شده است (Agricultural Jihad Ministry, 2017). رابطه ۱، ۲۳ بار برای هر استان به تنهایی برآورد و θ که امتیاز کارایی فنی بوده و بین صفر و یک می‌باشد، تعیین شد. هر اندازه مقدار برآوردی به یک نزدیک‌تر باشد، مشخص کننده استفاده نهاده کم‌تر برای مقدار فعلی تولید می‌باشد و نشانگر استفاده بهینه از نهاده در چارچوب فناوری موجود می‌باشد. محدودیت نخست بیانگر آن است که امکان تولید برای استان مورد نظر فراتر از مرز تولید وجود نداشته و محدودیت دوم تضمین می‌کند که مصرف نهاده‌ها از مقادیر مشاهده شده کم‌تر نیست. با افزودن قید $I\lambda = 1$ به رابطه ۱، الگو به رویکرد نهاده گرا با بازده متغیر نسبت به مقیاس تبدیل می‌شود؛ چنانچه کارایی فنی حاصل از بازده ثابت نسبت به مقیاس به کارایی فنی محاسبه شده از بازده متغیر نسبت به مقیاس تقسیم شود، مقیاس فعالیت با توجه به نتایج برآوردی الگوی بازده مقیاس غیر صعودی به دست می‌آید. برای محاسبه کارایی فنی با رویکرد ستانده گرا و بازده ثابت نسبت به مقیاس از رابطه ۲، استفاده شد (Coelli et al., 2005):

$$\begin{aligned}
 & \max_{\phi, \lambda} \phi, \\
 \text{st. } & -\phi q_i + Q\lambda \geq 0, \\
 & x_i - X\lambda \geq 0, \\
 & \lambda \geq 0.
 \end{aligned} \tag{۲}$$

که در آن ϕ مقداری در بازه $0 \leq \phi < \infty$ بوده و برای استخراج کارایی فنی از نسبت $\frac{1}{\phi}$ که عددی بین صفر و یک هست استفاده می‌گردد. سایر متغیرهای الگو مشابه رابطه ۱، می‌باشند و تنها تفاوت این الگو با الگوی پیشین تغییر جهت بهینه‌سازی از حداقل سازی به بیشینه سازی هست. در این حالت الگو می‌کوشد با داده‌های موجود، بیش‌ترین عملکرد را با توجه به چگونگی مصرف نهاده در استان‌های گوناگون با وجود فناوری موجود تعیین کند. این الگو نیز با افزودن شرط $\sum \lambda = 0$ به رویکرد ستانده‌گرا به فرض بازده متغیر نسبت به مقیاس تبدیل می‌شود و مشابه وضعیت پیشین امکان مقایسه وضعیت مقیاس فراهم می‌گردد. این قید ارتباط میان نهاده‌ها و ستانده را از حالت خطی خارج کرده و ارتباط یک به یک میان آن‌ها را به یک وضعیت غیر خطی که امکان بررسی حالت‌های افزایشی و کاهش‌ی نسبت به مقیاس را بوجود می‌آورد تبدیل می‌کند.

چنانچه به جای عملکرد از نسبت عملکرد به نهاده‌های آب‌بها، بذر، سم، کود شیمیایی و نیروی کار استفاده شود، شاخص کارایی محاسبه شده مقدار نهاده مصرفی برای تولید هر واحد از محصول به ازای نهاده یا مقدار تولید به ازای هر واحد نهاده با استفاده از ترکیب موجود را متناسب با نوع رویکرد تعیین می‌کند. یکی از معایبی که به مطالعات کارایی فنی گرفته می‌شود، بی‌توجهی به قیمت نهاده‌ها می‌باشد، برای پاسخ و رفع این نقص رابطه ۳ که به‌عنوان کارایی هزینه‌ای که گاهی کارایی اقتصادی نامیده می‌شود، معرفی شده است:

$$\begin{aligned}
 & \min_{\lambda, x_i^*} w_i x_i^*, \\
 \text{st. } & -q_i + Q\lambda \geq 0, \\
 & x_i^* - X\lambda \geq 0, \\
 & \sum \lambda = 0, \\
 & \lambda \geq 0.
 \end{aligned} \tag{۳}$$

تابع هدف رابطه ۳، کمینه سازی مصرف نهاده‌ها با توجه به قیمت نهاده‌ها w_i و شرط‌های الگو می‌باشد. محدودیت نخست جایگاه تولید استان مورد نظر نسبت به مرز تولید را تعیین کرده و محدودیت دوم حداقل نهاده مورد نیاز برای تولید حاضر را مشخص می‌سازد. شرط سوم نیز فرض بازده متغیر نسبت به مقیاس است. پارامترهای الگو به جزء x_i^* که مقادیر بهینه مصرف نهاده‌ها را مشخص می‌سازد، قبلاً معرفی شده‌اند. در این الگو برخلاف الگوهای قبلی ضرورتاً مقادیر بهینه کم‌تر از مقادیر مصرف فعلی نبوده و می‌توانند بیش‌تر از مقادیر مصرف موجود باشند. رویکرد در رابطه ۳، الزاماً نهاده‌گرا بوده و در این پژوهش برای بازده متغیر نسبت به مقیاس برآورد می‌گردد. چنانچه کارایی هزینه‌ای با CE نشان داده شود، در آن صورت نسبت هزینه بهینه به هزینه مشاهده

شده برای استان i از رابطه $CE = \frac{w_i x_i^*}{w_i x_i}$ محاسبه می‌شود. چنانچه کارایی هزینه‌ای به کارایی فنی تقسیم شود، کارایی تخصیصی که بیانگر نحوه تخصیص نهاده‌ها با توجه به قیمت آن‌هاست از رابطه $AE = \frac{CE}{TE}$ به دست می‌آید که در آن AE و TE به ترتیب معرف کارایی تخصیصی و کارایی فنی هستند. با در اختیار داشتن مقادیر مصرف موجود، بهینه و قیمت نهاده‌ها امکان محاسبه تغییر در هزینه در مسیر حرکت به سمت بهینگی برای استان‌های مورد مطالعه امکان‌پذیر می‌شود. با توجه به این‌که هدف نهایی از زراعت سیب‌زمینی در سطح مطالعه موجود، کسب سود می‌باشد و از طرفی قیمت فروش محصول در استان‌های گوناگون یکسان نیست، محاسبه کارایی سود، داده‌هایی از اثربخشی فعالیت و جایگاه استان‌های کشور از لحاظ تبدیل نهاده به ثروت تولید می‌کند. در رابطه ۴، الگوی برنامه‌ریزی مورد استفاده برای محاسبه کارایی سود ارائه شده است:

$$\begin{aligned} & \max_{\lambda, x_i^*} (p_i q_i - w_i x_i^*) \\ & \text{st.} \quad -q_i + Q\lambda \geq 0, \\ & \quad \quad x_i^* - X\lambda \geq 0, \\ & \quad \quad I1\lambda = 0, \\ & \quad \quad \lambda \geq 0. \end{aligned} \quad (4)$$

الگوی ۴، توانایی تعیین سبد بهینه فروش و ترکیب نهاده‌ها را دارد، ولی به دلیل وجود تنها یک محصول از این قابلیت الگو استفاده نمی‌شود. رابطه ۴، مقدار سود بهینه برای هر هکتار زراعت سیب‌زمینی آبی در استان‌های کشور را تعیین کرده و امکان محاسبه کارایی سود را با تقسیم سود مشاهده شده یا موجود به سود بهینه یا بالقوه فراهم می‌آورد. این نسبت به‌عنوان شاخصی برای کارایی سود، مورد استفاده قرار می‌گیرد و لزوماً کم‌تر از یک نیست. از آن‌جا که در محاسبات عملیاتی و پژوهش‌های سایر علوم از نسبت‌های عملکرد به مقدار مصرف نهاده و درآمد یا سود به مقدار مصرف نهاده به‌عنوان شاخصی برای تعیین کارایی و گاهی بهره‌وری استفاده می‌شود، نتایج این شاخص‌ها نیز محاسبه و با نتایج الگوهای پیش‌گفته مقایسه می‌شود (Coelli et al., 2005). در این پژوهش از داده‌های منتشر شده وزارت جهاد کشاورزی برای سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳ استفاده شده (Agricultural Jihad Ministry, 2017) و برای پردازش اطلاعات از نرم‌افزارهای WinQSB و Deap بهره گرفته شده است.

نتایج و بحث

بر اساس داده‌های موجود، تولید محصول سیب‌زمینی از یک مقدار از موفقیت در کسب سود در تمامی مناطق گوناگون برخوردار نبوده، در نتیجه اعمال سیاست واحد برای این مجموعه ناهمگون موجب واکنش‌های تولیدی گوناگون خواهد شد. برای نمونه سود ناخالص زراعت سیب‌زمینی در

استان‌های آذربایجان غربی، کردستان، زنجان و جنوب استان کرمان منفی شده است، یعنی درآمد در این مناطق پاسخگوی هزینه‌ها نبوده و تلاش برای توسعه کشت در این استان‌ها هم‌زمان با انتقال زیان به بهره‌برداران، رقابت‌پذیری کشاورزی کشور را کاهش می‌دهد. مجموع تولید در استان‌های زیان ده در سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳ برابر با ۹۰۱۶۷۶ تن می‌باشد که ۱۷/۵۸ درصد کل تولید سیب‌زمینی در اراضی آبی است. نکته جالب توجه این است که با آنکه استان همدان با ۹۷۹۲۸۸ تن بیش از ۱۹ درصد تولید سیب‌زمینی را به خود اختصاص داده ولی سود ناخالص زراعت اندک و برابر با ۱۸۱۰۴۷۵۰ ریال می‌باشد. سودآوری پائین در این استان بیانگر افزایش آسیب‌پذیری توان تولیدی کشور در تأمین سیب‌زمینی مورد نیاز می‌باشد. بررسی داده‌ها، مشخص می‌سازد که الگوی هزینه کرد استان‌های کشور در مراحل گوناگون آماده‌سازی، کاشت، داشت و برداشت یکسان نمی‌باشد، به گونه‌ای که هزینه زراعت در هر هکتار از ۸۲۸۱۹۴۰۰ ریال در استان خراسان رضوی تا ۱۵۴۴۲۸۵۸۰ ریال در استان همدان متغیر می‌باشد. هم‌چنین، بیش‌ترین و کم‌ترین عملکرد به ترتیب به استان‌های کرمانشاه (۴۵۱۳۹ کیلوگرم) و مازندران (۱۶۸۵۳ کیلوگرم) تعلق دارد. کمینه و بیشینه قیمت دریافتی به ازای هر کیلوگرم سیب‌زمینی را نیز به ترتیب کشاورزان استان آذربایجان شرقی (۳۳۳۶ ریال) و استان هرمزگان (۱۰۳۳۳ ریال) دریافت کرده‌اند. بررسی ۲۳ استان تولیدکننده سیب‌زمینی آبی در جدول ۱، نشان می‌دهد که در رویکرد نهاده‌گرا و بازده ثابت نسبت به مقیاس، میانگین کارایی فنی تولید سیب‌زمینی ۰/۹۱۷ بوده و استان‌های اصفهان، تهران، چهارمحال و بختیاری، خراسان رضوی، خراسان شمالی، فارس، گلستان، مازندران، مرکزی، هرمزگان، یزد، کرمان و کرمانشاه دارای کارایی کامل می‌باشند و الگوی مورد استفاده توانایی تفکیک این استان‌ها از نقطه‌نظر کارایی فنی را ندارد. در میان استان‌های ناکارا، استان‌های اردبیل، سمنان و زنجان به ترتیب در رتبه‌های ۲۳، ۲۲ و ۲۱ قرار داشته و رتبه کارایی این استان‌ها به ترتیب ۰/۶۱۶، ۰/۷۰۴ و ۰/۷۵۴ بوده است. این موضوع بیانگر آن است که با آنکه ظرفیت افزایش تولید در مقادیر میانگین کشوری بسیار محدود می‌باشد با این وجود با تمرکز بر استان‌های ناکارا می‌توان با کاهش دادن شکاف کارایی موجود بر مقدار تولید سیب‌زمینی کشور اضافه کرد.

در رویکرد نهاده‌گرا با بازده متغیر نسبت به مقیاس، توانایی تفکیک الگو کم‌تر بوده و استان‌های آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اصفهان، تهران، چهارمحال و بختیاری، خراسان رضوی، خراسان شمالی، فارس، گلستان، مازندران، مرکزی، هرمزگان، یزد، کرمان و کرمانشاه همگی دارای کارایی فنی کامل بوده، در نتیجه الگو برای آن‌ها کارایی یک را گزارش کرده است. میانگین کارایی فنی نسبت به وضعیت قبلی بیش‌تر و برابر با ۰/۹۷۰ می‌باشد. در شرایط بازده متغیر نسبت به مقیاس

استان‌های همدان، زنجان و جنوب استان کرمان به ترتیب با ۰/۷۹۵، ۰/۸۵۹ و ۰/۸۸۲ رتبه‌های ۲۳، ۲۲ و ۲۱ را از لحاظ کارایی فنی داشته‌اند. از نظر وضعیت مقیاس در رویکرد نهاده گرا، استان‌هایی که کارایی کم‌تر از یک داشته‌اند در وضعیت مقیاس صعودی قرار داشته‌اند.

در شرایط ستانده گرا و بازده ثابت نسبت به مقیاس، میانگین کارایی تفاوتی با وضعیت نهاده گرا نداشته و برابر با ۰/۹۱۷ می‌باشد. در این حالت همان استان‌هایی که در شرایط نهاده گرا و بازده ثابت کارا تشخیص داده شده‌اند، کارآمد گزارش می‌شوند و مشابه حالت قبلی استان‌های اردبیل، سمنان و زنجان به ترتیب با رتبه‌های ۲۳، ۲۲ و ۲۱ کم‌ترین عملکرد را در کارایی فنی داشته‌اند. در شرایط بازده متغیر نسبت به مقیاس در رویکرد ستانده گرا، توانایی الگو در تفکیک استان‌ها نسبت به بقیه الگوها کم‌تر بوده و استان‌های آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اصفهان، تهران، چهارمحال و بختیاری، خراسان رضوی، خراسان شمالی، فارس، گلستان، مازندران، مرکزی، هرمزگان، یزد، کرمان و کرمانشاه در گروه استان‌های کارا از لحاظ فنی در زراعت سیب زمینی قرار می‌گیرند. باین‌وجود میانگین کارایی گزارش شده این الگو بیش‌تر از بقیه و ۰/۹۷۳ می‌باشد. از لحاظ مقیاس در استان‌های غیرکارا به جز استان‌های زنجان و همدان که دارای مقیاس نزولی هستند در دیگر استان‌های غیرکارا وضعیت مقیاس، صعودی می‌باشد. طبق یافته‌ها امکان افزایش کارایی فنی در مقادیر میانگین به مقدار ۰/۰۸۳، ۰/۰۳، ۰/۰۸۳ و ۰/۰۵۶ با کاهش درصدی به همین مقدار در مصرف نهاده‌ها (رویکرد نهاده گرا) یا افزایش تولید (رویکرد ستانده گرا) وجود دارد، لذا می‌توان گفت که با استفاده از نهاده‌های فعلی حداکثر به مقدار ۸/۳ درصد امکان افزایش تولید سیب زمینی در سطح کشور وجود دارد که به‌تنهایی پاسخگویی اهداف کشور در طول اجرای برنامه ششم توسعه نمی‌باشد.

چنانچه از شاخص‌های نسبت عملکرد سیب زمینی در هکتار به مقدار مصرف نهاده‌ها در بررسی کارایی تولید سیب زمینی استفاده شود، نتایج جدول ۲، بدست می‌آید. بر اساس یافته‌های این جدول، الگو توانایی تفکیک رتبه کارایی استان‌های آذربایجان غربی، تهران، چهارمحال و بختیاری، خراسان رضوی، گلستان، مازندران، مرکزی، هرمزگان، یزد، کرمان و کرمانشاه را نداشته و همگی را در خصوص کارایی آب، بذر، سم، کود شیمیایی و کار مستقیم، کارا طبقه‌بندی می‌نماید. برحسب نتایج به‌دست آمده، استان همدان در رویکرد نهاده گرا برای تولید به ازای هر واحد آب‌بها از دیگر نهاده‌ها به مقدار بیش‌تری استفاده کرده است و این استان می‌تواند با بهبود کارایی ۳۷ درصد از نهاده کم‌تری برای تولید به ازای هر واحد آب‌بها استفاده نماید. در رویکرد ستانده گرا، نامطلوب‌ترین وضعیت را با ۰/۴۳ استان اردبیل دارد. این استان با مدیریت کارایی می‌تواند مقدار تولید به ازای هر واحد آب‌بها را تا ۵۷ درصد افزایش دهد.

در مورد بذر با رویکرد نهاده گرا، نامطلوب‌ترین وضعیت به گونه مشترک با ۰/۶۵ به استان‌های خراسان شمالی و همدان اختصاص یافته ولی در رویکرد ستانده گرا جنوب استان کرمان در ناکارایی تولید به ازای واحد بذر، سرآمد می‌باشد. در مورد تولید به ازای واحد سم نیز در شرایط نهاده گرا و ستانده گرا به ترتیب استان‌های خراسان شمالی و زنجان از لحاظ ناکارایی گوی سبقت را ربوده‌اند. ناکارآمدی استان زنجان با ۰/۲۶ در خصوص مصرف سم بیانگر وضعیت نامطلوب این استان از لحاظ کارایی مصرف این نهاده می‌باشد. در خصوص کود شیمیایی نیز استان خراسان شمالی با ۰/۶۴ نسبت به دیگر استان‌ها در شرایط نهاده گرا جایگاه مطلوبی نداشته، ولی در شرایط ستانده گرا استان سمنان با ۰/۳۷ ناکارآمدترین جایگاه را به خود اختصاص داده است. در مورد تولید به ازای نیروی کار مستقیم در رویکرد نهاده گرا استان همدان و در رویکرد ستانده گرا استان لرستان در میان ۲۳ استان مورد مطالعه رتبه آخر را کسب کرده‌اند. بررسی میانگین کارایی نهاده‌ها در رویکرد نهاده گرا مشخص می‌سازد که کم‌ترین و بیش‌ترین کارایی به ترتیب با ۰/۸۸ و ۰/۹۱ به نیروی کار و بذر اختصاص یافته و همین مقادیر برای رویکرد ستانده گرا به ترتیب ۰/۶۸ و ۰/۸۶ به نیروی کار مستقیم و بذر تعلق دارد، در نتیجه می‌توان گفت در میان نهاده‌های مورد مطالعه نحوه استفاده از بذر نسبتاً مطلوب و نحوه استفاده از نیروی کار نسبتاً نامطلوب هست.

جدول ۱- کارایی فنی تولید سیب زمینی آبی در سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳.

Table 1- Technical efficiency of irrigated potato production in the crop year 2014-2015

نهاده گرا						استان Province
Input Orientated						
مقیاس Scale	بازده متغیر Variable Return		بازده ثابت Constant Return			
وضعیت Situation	امتیاز Score	رتبه Rank	امتیاز Score	رتبه Rank	امتیاز Score	
صعودی Increasing	0.889	15	1	17	0.889	آذربایجان شرقی East Azerbaijan
صعودی Increasing	0.928	15	1	15	0.928	آذربایجان غربی West Azerbaijan
صعودی Increasing	0.698	20	0.883	23	0.616	اردبیل Ardabil
-	1	15	1	13	1	اصفهان Esfahan
-	1	15	1	13	1	تهران Tehran
صعودی Increasing	0.891	21	0.882	19	0.786	جنوب استان کرمان Kerman (district of the south)
-	1	15	1	13	1	چهارمحال بختیاری Chaharmahal Bakhtiari
-	1	15	1	13	1	خراسان رضوی Khorasan-e Razavi
-	1	15	1	13	1	خراسان شمالی Khorasn-e Shomali
صعودی Increasing	0.788	17	0.987	20	0.778	خوزستان Khuzestan
صعودی Increasing	0.883	22	0.859	21	0.759	زنجان Zanjan
صعودی Increasing	0.737	19	0.955	22	0.704	سمنان Semnan
-	1	15	1	13	1	فارس Fars
-	1	15	1	13	1	گلستان Golestan
صعودی Increasing	0.976	18	0.946	16	0.923	لرستان Lorestan
-	1	15	1	13	1	مازندران Mazandaran
-	1	15	1	13	1	مرکزی

Markazi						
-	1	15	1	13	1	هرمزگان Hormozgan
صعودی Increasing	0.993	23	0.795	18	0.790	همدان Hamedan
-	1	15	1	13	1	یزد Yazd
صعودی Increasing	0.928	16	0.999	14	0.928	کردستان Kordrstan
-	1	15	1	13	1	کرمان Kerman
-	1	15	1	13	1	کرمانشاه Kermanshah
0.970					0.917	میانگین Average

ادامه جدول ۱- کارایی فنی تولید سیب زمینی آبی در سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳.

استانده گرا						
Output Orientated						
مقیاس	بازده متغیر		بازده ثابت		استان	
Scale	Variable Return	Constant Return	Province			
وضعیت	امتیاز	رتبه	امتیاز	رتبه	امتیاز	
Situation	Score	Rank	Score	Rank	Score	
صعودی Increasing	0.889	16	1	17	0.889	آذربایجان شرقی East Azerbaijan
صعودی Increasing	0.928	16	1	15	0.928	آذربایجان غربی West Azerbaijan
صعودی Increasing	0.970	23	0.635	23	0.616	اردبیل Ardabil
-	1	16	1	13	1	اصفهان Esfahan
-	1	16	1	13	1	تهران Tehran
صعودی Increasing	0.997	21	0.789	19	0.786	جنوب استان کرمان Kerman (district of the south)
-	1	16	1	13	1	چهارمحال بختیاری Chaharmahal Bakhtiari
-	1	16	1	13	1	خراسان رضوی Khorasan-e Razavi
-	1	16	1	13	1	خراسان شمالی Khorasan-e Shomali

صعودی Increasing	0.882	18	0.882	20	0.778	خوزستان Khuzestan
نزولی Decreasing	0.992	22	0.765	21	0.759	زنجان Zanjan
صعودی Increasing	0.848	20	0.830	22	0.704	سمنان Semnan
-	1	16	1	13	1	فارس Fars
-	1	16	1	13	1	گلستان Golestan
-	1	18	0.924	16	0.923	لرستان Lorestan
-	1	16	1	13	1	مازندران Mazandaran
-	1	16	1	13	1	مرکزی Markazi
-	1	16	1	13	1	هرمزگان Hormozgan
نزولی Decreasing	0.948	19	0.834	18	0.790	همدان Hamedan
-	1	16	1	13	1	یزد Yazd
صعودی Increasing	0.929	17	0.998	14	0.928	کردستان Kordrstan
-	1	16	1	13	1	کرمان Kerman
-	1	16	1	13	1	کرمانشاه Kermanshah
	0.973		0.942		0.917	میانگین Average

منبع: یافته‌های پژوهش

Source: Research Findings

بمنظور استخراج اطلاعات موجود در داده‌ها، در کنار کارایی فنی؛ کارایی‌های تخصیصی، هزینه‌ای و سود در زراعت سیب‌زمینی آبی ایران در جدول ۳، محاسبه و گزارش شده است. داده‌های مربوط به کارایی فنی، قبلاً بررسی شده‌اند و در این قسمت صرفاً برای محاسبه کارایی تخصیصی گزارش گردیده‌اند. همان‌طور که از نتایج بازده ثابت نسبت به مقیاس مشخص می‌باشد میانگین کارایی تخصیصی برابر با ۰/۷۰۸ هست که به معنای عدم تخصیص بهینه نهاده‌ها در زراعت سیب‌زمینی کشور می‌باشد، بر اساس این شاخص همه استان‌ها قابلیت رتبه‌بندی داشته و بیش‌ترین رتبه با امتیاز ۱ به استان کرمانشاه تعلق دارد و کم‌ترین امتیاز با رتبه ۲۳ به استان یزد

(۰/۲۴۷) متعلق هست. در مورد کارایی هزینه‌ای نیز رتبه‌بندی کامل بوده و کم‌ترین و بیش‌ترین کارایی هزینه‌ای به ترتیب با ۱ و ۰/۲۴۷ به استان‌های کرمانشاه و یزد مربوط می‌باشد. در شرایط بازده متغیر نسبت به مقیاس، همزمان استان‌های چهارمحال و بختیاری، مازندران و کرمانشاه از لحاظ تخصیصی دارای کارایی کامل می‌باشند، در این شرایط کم‌ترین مقدار کارایی تخصیصی با ۰/۳۴۹ به استان یزد تعلق دارد. کارایی هزینه‌ای در شرایط بازده متغیر نسبت به مقیاس در بیش‌ترین مقدار به استان پیش‌گفته تعلق داشته و استان یزد نیز با همان امتیاز در رتبه ۲۳ قرار گرفته است. بررسی و مقایسه نتایج کارایی تخصیصی و هزینه‌ای در شرایط بازده ثابت و متغیر در حالت بازده متغیر بیش‌تر بوده و به‌طور میانگین کارایی هزینه‌ای در دو حالت پیش‌گفته به ترتیب ۰/۶۴۳ و ۰/۷۴۲ می‌باشد، به بیان دیگر، امکان کاهش هزینه تولید در هر هکتار به ترتیب تا ۳۵/۷ و ۲۵/۸ درصد با تعدیل در کارایی‌های فنی و تخصیصی وجود دارد که سهم کارایی تخصیصی بیش‌تر از کارایی فنی می‌باشد.

بررسی کارایی سود که همزمان به درآمد و هزینه تولید سیب‌زمینی آبی در مزارع کشور توجه کرده بیانگر آن است که میانگین سود ناشی از زراعت در هر هکتار سیب‌زمینی آبی کشور ۷/۷۶ میلیون تومان می‌باشد که در مقادیر میانگین تا ۱۷/۰۱ میلیون تومان قابل افزایش هست. مقدار کارایی سود زراعت سیب‌زمینی کم‌تر از کارایی هزینه‌ای، تخصیصی و فنی می‌باشد و بیانگر از دست رفتن فرصت‌های قابل‌توجهی در سودآوری که ریشه بهبود رقابت‌پذیری زراعی در بخش کشاورزی ایران می‌باشد، هست که این افت در ترکیب با ناکارایی فنی، تخصیصی، هزینه‌ای و قیمت فروش خود را در ناکارایی سودآوری متبلور می‌سازد. در میان ۲۳ استان مورد مطالعه استان‌های زنجان، آذربایجان غربی و سمنان به ترتیب با امتیازهای ۰/۱۶، ۰/۲۳ و ۰/۲۶ کم‌ترین رتبه کارایی را در سودآوری داشته‌اند. این یافته بیانگر آن هست که مشکل اصلی در زراعت سیب‌زمینی کشور پدیده سودآوری اندک که بیش‌تر ناشی از قیمت پائین فروش هست، می‌باشد و بهبود رقابت‌پذیری از طریق افزایش سودآوری به گونه مستقیم به جذب قیمت‌های فروش مناسب مربوط می‌شود. بررسی استان‌های کشور مشخص می‌سازد که استان کرمانشاه مطلوب‌ترین جایگاه را از لحاظ کارایی سودآوری دارد.

جدول ۲- کارایی مصرف نهاده‌ها در زراعت آبی سیب زمینی با فرض بازده متغیر نسبت به مقیاس در سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳.

Table 2- The efficiency of consumption of inputs in irrigated potato production with the assumption of variable return to scale in the crop year 2014-2015

بذر Seed		آب Water		استان Province
ستانده گرا Output Orientated	نهاده گرا Input Orientated	ستانده گرا Output Orientated	نهاده گرا Input Orientated	
0.65	0.85	0.90	0.89	آذربایجان شرقی East Azerbaijan
1	1	1	1	آذربایجان غربی West Azerbaijan
0.62	0.85	0.43	0.83	اردبیل Ardabil
0.72	0.76	0.81	0.81	اصفهان Esfahan
1	1	1	1	تهران Tehran
0.51	0.81	0.68	0.77	جنوب استان کرمان Kerman (district of the south)
1	1	1	1	چهارمحال بختیاری Chaharmahal Bakhtiari
1	1	1	1	خراسان رضوی Khorasan-e Razavi
0.77	0.65	0.57	0.63	خراسان شمالی Khorasan-e Shomali
0.85	0.99	0.83	0.85	خوزستان Khuzestan
0.65	0.83	0.67	0.81	زنجان Zanjan
0.81	0.88	0.72	0.75	سمنان Semnan
0.91	0.90	0.79	0.86	فارس Fars
1	1	1	1	گلستان Golestan
0.84	0.77	0.80	0.79	لرستان Lorestan
1	1	1	1	مازندران Mazandaran
1	1	1	1	مرکزی Markazi

1	1	1	1	هرمزگان Hormozgan
0.73	0.65	0.60	0.66	همدان Hamedan
1	1	1	1	یزد Yazd
0.75	0.92	0.75	0.83	کردستان Kordstan
1	1	1	1	کرمان Kerman
1	1	1	1	کرمانشاه Kermanshah
0.86	0.91	0.85	0.89	میانگین Average

ادامه جدول ۲- کارایی مصرف نهاده‌ها در زراعت آبی سیب‌زمینی با فرض بازده متغیر نسبت به مقیاس در سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳.

کار مستقیم Direct Work		کود شیمیایی Fertilizer		سم Poison		استان Province
ستانده گرا Output Orientated	نهاده گرا Input Orientated	ستانده گرا Output Orientated	نهاده گرا Input Orientated	ستانده گرا Output Orientated	نهاده گرا Input Orientated	
0.31	0.85	0.46	0.85	0.47	0.86	آذربایجان شرقی East Azerbaijan
1	1	1	1	1	1	آذربایجان غربی West Azerbaijan
0.29	0.74	0.49	0.85	0.34	0.86	اردبیل Ardabil
0.37	0.73	0.44	0.71	0.36	0.71	اصفهان Esfahan
1	1	1	1	1	1	تهران Tehran
0.31	0.81	0.53	0.81	0.38	0.81	جنوب استان کرمان Kerman (district of the south)
0.75	0.89	0.84	0.98	1	1	چهارمحال بختیاری Chaharmahal Bakhtiari
1	1	1	1	1	1	خراسان رضوی Khorasan-e Razavi

0.24	0.64	0.77	0.64	0.46	0.65	خراسان شمالی Khorasn-e Shomali
0.97	0.99	1	1	0.85	0.91	خوزستان Khuzestan
0.41	0.75	0.47	0.82	0.26	0.82	زنجان Zanjan
0.43	0.88	0.37	0.88	0.53	0.85	سمنان Semnan
0.47	0.68	0.55	0.85	0.63	0.84	فارس Fars
1	1	1	1	1	1	گلستان Golestan
0.22	0.77	0.62	0.76	0.61	0.76	لرستان Lorestan
1	1	1	1	1	1	مازندران Mazandaran
1	1	1	1	1	1	مرکزی Markazi
1	1	1	1	1	1	هرمزگان Hormozgan
0.23	0.62	0.44	0.66	0.27	0.66	همدان Hamedan
1	1	1	1	-	-	یزد Yazd
0.52	0.76	0.69	0.92	0.59	0.90	کردستان Kordrstan
1	1	1	1	1	1	کرمان Kerman
1	1	1	1	1	1	کرمانشاه Kermanshah
0.68	0.88	0.77	0.90	0.72	0.89	میانگین Average

منبع: یافته‌های پژوهش

Source: Research Findings

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۳- کارایی فنی، تخصیصی، هزینه‌ای و سود تولید سیب‌زمینی آبی در سال زراعی ۱۳۹۳-۹۴.

Table 3- Technical, allocation, cost and profitability efficiencies of irrigated potato production in the crop year 2014-2015

بازده ثابت

Constant Return						استان Province
هزینه‌ای Cost		تخصیصی Allocation		فنی Technical		
رتبه Rank	امتیاز Score	رتبه Rank	امتیاز Score	رتبه Rank	امتیاز Score	
21	0.522	19	0.587	17	0.889	آذربایجان شرقی East Azerbaijan
7	0.682	10	0.735	15	0.928	آذربایجان غربی West Azerbaijan
16	0.579	3	0.940	23	0.616	اردبیل Ardabil
6	0.676	14	0.676	13	1	اصفهان Esfahan
19	0.543	21	0.543	13	1	تهران Tehran
20	0.532	14	0.676	19	0.786	جنوب استان کرمان Kerman (district of the south)
2	0.963	2	0.963	13	1	چهارمحال بختیاری Chaharmahal Bakhtiari
5	0.715	12	0.715	13	1	خراسان رضوی Khorasan-e Razavi
17	0.564	20	0.564	13	1	خراسان شمالی Khorasan-e Shomali
15	0.599	8	0.770	20	0.778	خوزستان Khuzestan
13	0.631	5	0.831	21	0.759	زنجان Zanjan
18	0.545	7	0.774	22	0.704	سمنان Semnan
3	0.874	4	0.874	13	1	فارس Fars
22	0.509	22	0.509	13	1	گلستان Golestan
8	0.661	11	0.716	16	0.923	لرستان Lorestan
4	0.751	9	0.751	13	1	مازندران Mazandaran
9	0.656	16	0.656	13	1	مرکزی Markazi

14	0.625	18	0.625	13	1	هرمزگان Hormozgan
10	0.639	6	0.809	18	0.790	همدان Hamedan
23	0.247	23	0.247	13	1	یزد Yazd
11	0.634	13	0.684	14	0.928	کردستان Kordrstan
11	0.634	17	0.634	13	1	کرمان Kerman
1	1	1	1	13	1	کرمانشاه Kermanshah
	0.643		0.708		0.917	میانگین Average

ادامه جدول ۳- کارایی فنی، تخصیصی، هزینه‌ای و سود تولید سیب زمینی آبی در سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳.

بازده متغیر										استان Province
سود (ده میلیون ریال) Profit (10 million Rial)				Variable Return						
				هزینه‌ای Cost		تخصیصی Allocation		فنی Technical		
رتبه Rank	امتیاز Score	پهینه Potential	فعلی Actual	رتبه Rank	امتیاز Score	رتبه Rank	امتیاز Score	رتبه Rank	امتیاز Score	
16	0.34	10.55	3.59	20	0.642	22	0.642	15	1	آذربایجان شرقی East Azerbaijan
22	0.23	9.68	2.27	5	0.866	5	0.866	15	1	آذربایجان غربی West Azerbaijan
15	0.37	20.05	7.38	10	0.730	7	0.827	20	0.883	اردبیل Ardabil
7	0.55	9.71	5.32	8	0.751	11	0.751	15	1	اصفهان Esfahan
18	0.29	23.71	6.94	7	0.805	9	0.805	15	1	تهران Tehran
14	0.38	16.14	6.15	21	0.641	14	0.726	21	0.882	جنوب استان کرمان Kerman (district of the south)
3	0.82	15.31	12.53	3	1	3	1	15	1	چهارمحال بختیاری Chaharmahal Bakhtiari
9	0.51	22.68	11.68	6	0.838	6	0.838	15	1	خراسان رضوی Khorasan-e

										Razavi
12	0.46	15.18	6.94	18	0.653	21	0.653	15	1	خراسان شمالی Khorasn-e Shomali
10	0.49	16	7.83	9	0.745	10	0.754	17	0.987	خوزستان Khuzestan
23	0.16	5.95	0.95	21	0.641	12	0.747	22	0.859	زنجان Zanjan
21	0.26	15.32	3.96	15	0.671	18	0.702	19	0.955	سمنان Semnan
2	0.84	15.03	12.69	4	0.911	4	0.911	15	1	فارس Fars
20	0.28	17.94	5.07	17	0.663	20	0.663	15	1	گلستان Golestan
5	0.59	13.87	8.21	16	0.670	17	0.709	18	0.946	لرستان Lorestan
17	0.33	33.95	11.31	3	1	3	1	15	1	مازندران Mazandaran
6	0.56	8.55	4.77	14	0.678	19	0.678	15	1	مرکزی Markazi
4	0.63	37.92	23.89	13	0.715	16	0.715	15	1	هرمزگان Hormozgan
9	0.51	12.70	6.51	19	0.648	8	0.815	23	0.795	همدان Hamedan
20	0.28	37.33	10.53	23	0.349	23	0.349	15	1	یزد Yazd
13	0.41	8.92	3.67	11	0.728	13	0.729	16	0.999	کردستان Kordrstan
12	0.46	16	7.35	12	0.721	15	0.721	15	1	کرمان Kerman
1	1	8.86	8.89	3	1	3	1	15	1	کرمانشاه Kermanshah
	0.47	17.01	7.76		0.742		0.765		0.970	میانگین Average

منبع: یافته‌های پژوهش

Source: Research Findings

در جدول ۴، بر اساس یافته‌های کارایی هزینه‌ای، مقادیر بهینه مصرف نهاده‌ها در شرایط بازده ثابت و متغیر محاسبه شده است، همان‌گونه که مشخص هست در شرایط بازده ثابت نسبت به مقیاس در خصوص مصرف بهینه بذر در بیش‌تر موارد به‌استثنای چهارم‌حال و بختیاری، خراسان رضوی، مازندران و مرکزی مقدار مصرف بهینه بیش‌تر از شرایط فعلی بوده ولی در شرایط بازده

متغیر نسبت به مقیاس تنها در خراسان رضوی مقدار بهینه مصرف بیش تر از مقدار مصرف فعلی محاسبه شده است و در سایر استان‌ها مقدار مصرف برابر یا کم تر از وضعیت موجود هست. در مورد کود حیوانی مقدار مصرف بهینه در استان‌های آذربایجان شرقی، اردبیل، جنوب استان کرمان، خوزستان، زنجان، همدان، یزد و کردستان کم تر از مقدار مصرف فعلی محاسبه شده است. در مورد سم نیز مقدار بهینه مصرف در استان‌های آذربایجان شرقی، اردبیل، اصفهان، جنوب استان کرمان، خراسان شمالی، زنجان، فارس، گلستان، لرستان، همدان و کردستان کم تر از مقدار مصرف فعلی به دست آمده است و در دیگر استان‌ها افزایش مصرف توصیه می‌شود. در خصوص کود شیمیایی، توصیه؛ کاهش مصرف می‌باشد، به گونه‌ای که به جز استان‌های تهران، لرستان، هرمزگان و همدان توصیه عمومی کاهش مقدار مصرف کودهای شیمیایی در زراعت سیب زمینی هست. از نظر به کارگیری نیروی کار مستقیم در زراعت سیب زمینی کشور نیز به جز استان‌های آذربایجان غربی، اردبیل، تهران، چهارمحال و بختیاری، سمنان، فارس، گلستان، مرکزی، هرمزگان، کردستان و کرمان توصیه مبتنی بر تلاش برای جایگزینی نیروی کار مستقیم و کاهش آن می‌باشد.

جدول ۴- مقادیر بهینه مصرف نهاده‌ها (کمینه‌کننده هزینه) در زراعت سیب زمینی آبی در سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳.

Table 4- Optimal amounts of input consumption (cost minimizing) in irrigated potato production in the crop year 2014-2015

سموم (کیلوگرم) Poison (kg)			کود حیوانی (تن) Manure (ton)			بذر (کیلوگرم) Seed (kg)			استان Province
متغیر Variable	ثابت Constant	فعلی Actual	متغیر Variable	ثابت Constant	فعلی Actual	متغیر Variable	ثابت Constant	فعلی Actual	
2.5	1.2	4	3.9	1.2	16	2754	2549	3443	آذربایجان شرقی East Azerbaijan
2.9	0.8	2.7	3.4	0.8	1.2	1531	1735	2432	آذربایجان غربی West Azerbaijan
2.7	1	3	4.1	1	4.3	1838	2068	3183	اردبیل Ardabil
2.2	1.5	3.7	5.6	1.5	5.6	2949	3041	3719	اصفهان Esfahan
3	0.9	0.8	3.2	3.3	0	1441	1476	2663	تهران Tehran
2.6	1.3	3	1.4	1.3	2.3	3071	2628	5304	جنوب استان کرمان

									Kerman (district of the south)
									چهارمحال بختیاری Chaharmahal Bakhtiari
2	1.7	2	7	1.7	6.9	3109	3447	3109	
									خراسان رضوی Khorasan-e Razavi
2.6	1.1	1.3	4.7	1.1	3.9	2099	2351	1992	
									خراسان شمالی Khorasan-e Shomali
2.4	1.3	2.8	4.5	1.3	0.2	2827	2734	4553	
									خوزستان Khuzestan
2.7	1.2	1.6	1.3	1.2	1.5	3028	2568	4447	
									زنجان Zanjan
2	2	4.9	0	0	7.4	2700	2655	3745	
									سمنان Semnan
2.8	0.9	2.3	3.9	0.9	0.7	1768	1991	3363	
									فارس Fars
2	1.8	3.1	1.3	1.8	1.1	3646	3673	4209	
									گلستان Golestan
2.8	1.1	4.7	3.7	3.9	0	1694	1724	3925	
									لرستان Lorestan
2	2.1	2.3	6.3	7.2	2.8	3261	3203	3750	
									مازندران Mazandaran
3	0.9	2.7	3	3.2	3.1	1368	1405	1368	
									مرکزی Markazi
2.5	1.3	2	2.5	1.3	0	2674	2776	2700	
									هرمزگان Hormozgan
2.5	1.4	1.4	1.5	1.4	5.6	3245	2872	4000	
									همدان Hamedan
2	1.6	4.9	5.4	1.6	14	3018	3298	3851	
									یزد Yazd
2.9	0.9	0	1.1	0.9	27.3	2548	1897	1545	
									کردستان Kordrstan
2.5	1.4	3.2	1.5	1.4	9.7	3323	2981	4098	
									کرمان Kerman
2.5	1.2	1.5	4.9	1.2	0	2217	2480	3767	
									کرمانشاه Kermanshah
2	2	1.6	2	2	1.8	4181	4181	4181	

ادامه جدول ۴- مقادیر بهینه مصرف نهاده‌ها (کمینه‌کننده هزینه) در زراعت سیب زمینی آبی در سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳.

کار مستقیم (نفر-روز) Direct Work (person per day)			کودشیمیایی (کیلوگرم) Fertilizer (kg)			استان Province
متغیر Variable	ثابت Constant	فعلی Actual	متغیر Variable	ثابت Constant	فعلی Actual	
13	12	37	399	152	681	آذربایجان شرقی East Azerbaijan
24	8	13	351	104	346	آذربایجان غربی West Azerbaijan
21	9	13	372	124	415	اردبیل Ardabil
12	14	20	431	182	603	اصفهان Esfahan
24	5	13	345	217	325	تهران Tehran
16	12	16	311	157	404	جنوب استان کرمان Kerman (district of the south)
11	16	11	458	206	458	چهارمحال بختیاری Chaharmahal Bakhtiari
19	11	19	389	141	548	خراسان رضوی Khorasan-e Razavi
12	12	19	411	163	523	خراسان شمالی Khorasan-e Shomali
16	12	20	313	153	364	خوزستان Khuzestan
2	2	14	410	403	449	زنجان Zanjan
22	9	20	367	119	716	سمنان Semnan
13	17	10	308	220	653	فارس Fars
22	6	9	362	254	475	گلستان Golestan
12	11	34	429	472	386	لرستان Lorestan
25	5	25	340	207	340	مازندران Mazandaran
22	13	2	298	166	410	مرکزی Markazi
16	13	9	301	172	200	هرمزگان Hormozgan

9	15	21	557	197	490	همدان Hamedan
14	9	31	340	113	841	یزد Yazd
17	13	10	297	178	407	کردستان Kordrstan
18	11	16	398	148	614	کرمان Kerman
19	19	19	250	250	250	کرمانشاه Kermanshah

ادامه جدول ۴- مقادیر بهینه مصرف نهاده‌ها (کمینه‌کننده هزینه) در زراعت سیب‌زمینی آبی در

سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳.

مکانیزاسیون (درصد)			آب‌بها (ده ریال)			استان Province
متغیر Variable	ثابت Constant	فعلی Actual	متغیر Variable	ثابت Constant	فعلی Actual	
				548680		آذربایجان شرقی East Azerbaijan
42	31	39	710399		617219	
				373428		آذربایجان غربی West Azerbaijan
26	21	45	657867		402564	
				445170		اردبیل Ardabil
29	25	49	734192		1126800	
				654679		اصفهان Esfahan
40	36	32	896590		1131275	
				498493		تهران Tehran
25	18	17	635364		925748	
				565709		جنوب استان کرمان Kerman (district of the south)
47	31	39	584206		940000	
				742017		چهارمحال بختیاری Chaharmahal Bakhtiari
38	41	38	1050000		1050000	
				505997		خراسان رضوی Khorasan-e Razavi
31	28	43	798905		1694931	
				588594		خراسان شمالی Khorasn-e Shomali
41	33	36	780509		1360399	
				552763		خوزستان Khuzestan
47	31	57	571976		710501	
				2458251		زنجان Zanjan
56	55	40	2500000		1098017	
				428699		سمنان Semnan
28	24	41	716668		699488	
				790674		فارس Fars
52	44	52	1478322		1503075	
				582312		گلستان Golestan
27	21	40	698382		532500	
				1081623		لرستان Lorestan
40	39	55	1028782		1018889	

				474536		مازندران
25	17	25	617353	617353		Mazandaran
				597537		مرکزی
37	33	56	748597	2500000		Markazi
				618191		هرمزگان
47	34	33	633784	1600000		Hormozgan
				709910		همدان
42	39	66	1372222	1333333		Hamedan
				408243		یزد
45	23	39	435453	1500000		Yazd
				641654		کردستان
48	36	66	655948	1118169		Kordrstan
				533762		کرمان
31	30	68	828443	692203		Kerman
				900000		کرمانشاه
50	50	50	900000	900000		Kermanshah

منبع: یافته‌های پژوهش

Source: Research Findings

بررسی مقدار مصرف آب (آب‌بها) نشان می‌دهد که به‌جز استان‌های اردبیل، اصفهان، تهران، جنوب استان کرمان، چهارمحال و بختیاری، خراسان رضوی، خراسان شمالی، خوزستان، فارس، مازندران، مرکزی، هرمزگان، یزد و کردستان بهینگی مصرف آب به سمت افزایش می‌باشد، همچنین، در مورد درصد مکانیزاسیون در زراعت سیب‌زمینی کشور می‌توان گفت که افزایش این درصد همواره بهینگی را تقویت نکرده و عدم افزایش آن در استان‌های آذربایجان غربی، اردبیل، خراسان رضوی، خوزستان، سمنان، گلستان، لرستان، مرکزی، همدان، کردستان و کرمان در شرایط فعلی توصیه می‌شود. با توجه به اینکه تغییر مصرف نهاده‌ها آثار هزینه‌ای متفاوتی ایجاد می‌کنند. برای شناسایی مقدار اهمیت هر یک ارزش ریالی تغییر بر اساس داده‌های جدول ۴، در جدول ۵، محاسبه شده است.

در استان آذربایجان شرقی، بیش‌ترین و کم‌ترین کاهش مورد انتظار به ترتیب مربوط به نهاده کار مستقیم و سم می‌باشد، به‌عبارت‌دیگر مدیریت نیروی کار اولویت اصلی بهینه‌سازی تولید در زراعت سیب‌زمینی در این استان است. این اولویت در استان آذربایجان غربی، بذر؛ در استان اردبیل، بذر؛ در استان اصفهان، بذر؛ در استان تهران، بذر؛ در جنوب استان کرمان، بذر؛ در استان چهارمحال و بختیاری، آب‌بها؛ در استان خراسان رضوی، آب‌بها؛ در استان خراسان شمالی، بذر؛ در استان خوزستان، بذر؛ در استان زنجان، کار مستقیم؛ در استان سمنان، بذر؛ در استان فارس، آب‌بها؛ در استان گلستان، بذر؛ در استان لرستان، کار مستقیم؛ در استان مازندران، کار مستقیم؛ در استان مرکزی، آب‌بها؛ در استان هرمزگان، بذر؛ در استان همدان، کار مستقیم؛ در استان یزد، کود

حیوانی؛ در استان کردستان، کود حیوانی؛ در استان کرمان، بذر و در استان کرمانشاه، مدیریت جزئی کار مستقیم می‌باشد.

جدول ۵- تغییر هزینه مصرف نهاده‌ها در مقادیر بهینه (کمینه‌کننده هزینه) در زراعت

سیب‌زمینی آبی در سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳ (ده ریال).

Table 5- Changing the cost of consuming inputs in optimal amounts (cost minimizing) in irrigated potato production in the crop year 2014-2015 (10 Rial)

سموم Poison		کودحیوانی Manure		بذر Seed		استان Province
متغیر Variable	ثابت Constant	متغیر Variable	ثابت Constant	متغیر Variable	ثابت Constant	
17428	-13697	-127703	-156199	-434070	-563220	آذربایجان شرقی East Azerbaijan
-24268	-77654	80142	-14571	-1327173	-1026681	آذربایجان غربی West Azerbaijan
-29411	-80386	-7432	-122635	-1658385	-1374795	اردبیل Ardabil
-32859	-54330	0	-112709	-621390	-547146	اصفهان Esfahan
201531	60459	0	0	-1487174	-1444579	تهران Tehran
-653725	-704937	-226091	-251212	-2402708	-2879376	جنوب استان کرمان Kerman (district of the south)
-64907	-68814	4481	-232986	0	363688	چهارمحال بختیاری Chaharmahal Bakhtiari
76242	19584	13622	-47676	123371	413927	خراسان رضوی Khorasan-e Razavi
-12023	-56072	164879	42178	-1658686	-1748059	خراسان شمالی Khorasn-e Shomali
81887	-15627	-11778	-17668	-899646	-1191286	خوزستان Khuzestan
-222195	-222195	-443489	-443489	-1060675	-1106350	زنجان Zanjan
-71434	-135897	228576	14286	-2354220	-2025072	سمنان Semnan
-445257	-452048	33650	117776	-651954	-620688	فارس Fars
101297	39795	0	0	-2565650	-2531150	گلستان Golestan
-15007	-12262	105000	132000	-773598	-865354	لرستان Lorestan
-27142	-109728	-5476	5476	0	70818	مازندران Mazandaran

تعیین کارایی تولید سیب زمینی در ایران

20000	10400	0	0	-28600	83600	مرکزی Markazi
-166914	-199916	-688796	-705596	-755000	-1128000	هرمزگان Hormozgan
-475498	-486606	-939696	-1354911	-853825	-566825	همدان Hamedan
0	0	-4104675	-4136009	601800	211200	یزد Yazd
-374981	-421275	-1222858	-1237771	-746325	-1075671	کردستان Kordrstan
81689	39211	0	0	-1550000	-1287000	کرمان Kerman
1042	1042	9206	9206	0	0	کرمانشاه Kermanshah
ادامه جدول ۵- تغییر هزینه مصرف نهاده‌ها در مقادیر بهینه (کمینه‌کننده هزینه) در زراعت سیب‌زمینی آبی در سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳ (ده ریال).						
آب‌بها		کار مستقیم		کودشیمیایی		استان Province
Price of Water	Direct Work	Fertilizer				
متغیر Variable	ثابت Constant	متغیر Variable	ثابت Constant	متغیر Variable	ثابت Constant	
93180	-68539	-1147771	-1196282	-320352	-600944	آذربایجان شرقی East Azerbaijan
255303	-29136	352609	-184700	4937	-238935	آذربایجان غربی West Azerbaijan
-392608	-681630	385356	-155494	-40119	-271503	اردبیل Ardabil
-234685	-476596	-382960	-286375	-167299	-409493	اصفهان Esfahan
-290384	-427255	566423	-444097	19133	-103320	تهران Tehran
-355794	-374291	13925	-178139	-95232	-252928	جنوب استان کرمان Kerman (district of the south)
0	-307983	-9896	250521	0	-269136	چهارمحال بختیاری Chaharmahal Bakhtiari
-896026	-1188934	-8493	-280274	-156350	-400217	خراسان رضوی Khorasan-e Razavi
-579890	-771805	-451163	-451163	-101472	-326160	خراسان شمالی Khorasn-e Shomali
-138525	-157738	-138556	-284790	-47685	-197285	خوزستان Khuzestan
1401983	1360234	-3174991	-3174991	-35542	-41921	زنجان Zanjan
17180	-270789	71065	-384031	-314100	-537300	سمنان Semnan
-24753	-712401	297879	673752	-332695	-417556	فارس Fars

165882	49812	534483	-149655	-110439	-215991	گلستان Golestan
9893	62734	-3637893	-3804082	24911	49823	لرستان Lorestan
0	-142817	-9504	-1009904	0	-114203	مازندران Mazandaran
-1751403	-1902463	0	0	-65781	-143309	مرکزی Markazi
-966216	-981809	344500	194500	33667	-9333	هرمزگان Hormozgan
38889	-623423	-1876161	-915669	64968	-284112	همدان Hamedan
-1064547	-1091757	-755584	-972332	-463091	-672915	یزد Yazd
-462221	-476515	489710	195590	-103950	-216405	کردستان Kordrstan
136240	-158441	40370	-123927	-205560	-443477	کرمان Kerman
0	0	-1126	-1126	0	0	کرمانشاه Kermanshah

منبع: یافته‌های پژوهش

Source: Research Findings

جدول ۶- شاخص‌های مرسوم محاسبه کارایی مصرف نهاده‌ها در تولید سیب‌زمینی آبی در سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳ (کیلوگرم-ده ریال-ده ریال).

Table 6- Common indicators for calculating the efficiency of consumption of inputs in irrigated potato production in the crop year 2014-2015 (kg-10 Rial-10 Rial)

بذر Seed		آب Price of Water		استان Province
سود Profit	درآمد Income	سود Profit	درآمد Income	
357.9	2670.4	8	14.9	آذربایجان شرقی East Azerbaijan
-371.8	2943.8	7.71	17.78	آذربایجان غربی West Azerbaijan
1178.9	4282.8	7.02	12.1	اردبیل Ardabil
361.2	3030.5	8.84	9.96	اصفهان Esfahan
1265	4572.9	6.64	13.15	تهران Tehran
-15	2764	5.35	15.6	جنوب استان کرمان Kerman (district)

						of the south)
2720.7	5895.8	11.98	8.06	17.46	0.04	چهارمحال بختیاری Chaharmahal Bakhtiari
4365.3	8522.9	12.75	5.13	10.02	0.01	خراسان رضوی Khorasan-e Razavi
973.5	3174	6.49	3.26	10.62	0.02	خراسان شمالی Khorasn-e Shomali
720.6	2836.4	6.24	4.51	17.75	0.04	خوزستان Khuzestan
-283.4	2828.1	7.88	-0.97	9.65	0.03	زنجان Zanjan
648.9	3298.5	6.4	3.12	15.86	0.03	سمنان Semnan
1960.2	4969	9.43	5.49	13.91	0.03	فارس Fars
390.9	2843.9	5.26	2.88	20.96	0.04	گلستان Golestan
2379.9	5644.4	10.23	8.76	20.77	0.04	لرستان Lorestan
5541.3	11967.9	12.31	12.28	26.51	0.03	مازندران Mazandaran
633.2	3888.9	11.11	0.68	4.2	0.01	مرکزی Markazi
4855.7	7750	7.76	12.14	19.38	0.02	هرمزگان Hormozgan
472.6	4479.8	9.25	1.36	12.94	0.03	همدان Hamedan
3264.6	12534.9	13.26	3.36	12.92	0.01	یزد Yazd
-441.2	2797.4	7.86	-1.62	10.25	0.03	کردستان Kordrstan
759.1	3405.9	7.12	4.13	18.53	0.04	کرمان Kerman
929.5	3966.7	10.81	4.32	18.43	0.05	کرمانشاه Kermanshah
1420.3	4829.1	8.68	3.68	14.94	0.03	میانگین Average

ادامه جدول ۶- شاخص‌های مرسوم محاسبه کارایی مصرف نهاده‌ها در تولید سیب‌زمینی آبی در سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳ (کیلوگرم-ده ریال-ده ریال).

کود شیمیایی Fertilizer			سم Poison			استان Province
سود Profit	درآمد Income	مقدار Quantity	سود Profit	درآمد Income	مقدار Quantity	
1809.1	13496.8	40.4	306543.5	2286999.3	6852.8	آذربایجان شرقی East Azerbaijan
-2611.7	20679.8	54.2	-336066.5	2661011.2	6969.9	آذربایجان غربی West Azerbaijan
9048.5	32873.5	53.9	1263291.9	4589562.3	7525.5	اردبیل Ardabil
2229.5	18704.1	54.6	368053.2	3087711.5	9005.5	اصفهان Esfahan
10377.9	37516.5	54.5	4210463.8	15220930	22109.4	تهران Tehran
-197.1	36303.1	70.3	-26447.5	4870890	9436.1	جنوب استان کرمان Kerman (district of the south)
18479.8	40045.3	81.4	4167424.1	9030718.7	18352.1	چهارمحال بختیاری Chaharmahal Bakhtiari
15866.6	30978.3	46.4	6740845.7	13160954.3	19693.6	خراسان رضوی Khorasan-e Razavi
8477.7	27641.5	56.5	1571584.4	5124163.8	10479.6	خراسان شمالی Khorasan-e Shomali
8805.3	34659.1	76.3	2015246.5	7932347.8	17454.6	خوزستان Khuzestan
-2363.8	23586.6	65.7	-218851.8	2183733.8	6082.5	زنجان Zanjan
3047.5	15491.3	30.1	936615.9	4761094.4	9237.9	سمنان Semnan
12630.2	32017.3	60.8	2704924.3	6856940.3	13015.7	فارس Fars
3230	23500	43.5	323000	2350000	4349.8	گلستان Golestan
23114.3	54821.7	99.4	3830233.9	9084406.4	16470.8	لرستان Lorestan
22309.4	48183.2	49.6	2859726.8	6176359.6	6353.7	مازندران Mazandaran
4169.8	25609.8	73.2	854800	5250000	15000.7	مرکزی Markazi
97113.3	155000	155.2	13487963.2	21527777.8	21554.5	هرمزگان

تعیین کارایی تولید سیب زمینی در ایران

Hormozgan						
3715.1	35218.8	72.8	374485.4	3550068.5	7333.9	همدان Hamedan
6000.1	23038.1	24.4	-	-	-	یزد Yazd
-4441.4	28163.4	79.1	-561508.1	3560567.4	10005	کردستان Kordrstan
4653.7	20880.4	43.6	1971806.9	8847238.6	18482.3	کرمان Kerman
15544.7	66338.6	180.8	2475071.3	10562632.5	28781.4	کرمانشاه Kermanshah
11348.2	36728.1	68.1	2144313.3	6638091.7	12371.6	میانگین Average

ادامه جدول ۶- شاخص‌های مرسوم محاسبه کارایی مصرف نهاده‌ها در تولید سیب زمینی آبی در سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳ (کیلوگرم-ده ریال- ده ریال).

کار مستقیم Direct Work			استان Province
سود Profit	درآمد Income	مقدار Quantity	
33614.4	250783.9	751.5	آذربایجان شرقی East Azerbaijan
-66964.4	530231.1	1388.8	آذربایجان غربی West Azerbaijan
301363.6	1094859.4	1795.2	اردبیل Ardabil
67405.6	565486.6	1649.3	اصفهان Esfahan
252312.4	912115.7	1324.9	تهران Tehran
-5067.3	933251.4	1807.9	جنوب استان کرمان Kerman (district of the south)
756020.6	1638280.5	3329.3	چهارمحال بختیاری Chaharmahal Bakhtiari
451724.2	881954.9	1319.7	خراسان رضوی Khorasan-e Razavi
227859.5	742937.9	1519.4	خراسان شمالی Khorasan-e Shomali
161912.2	637313.4	1402.4	خوزستان Khuzestan
-77646.7	774770.2	2158	زنجان Zanjan
109279.7	555500.8	1077.8	سمنان Semnan
839269.5	2127534.9	4038.4	فارس Fars
161500	1175000	2174.9	گلستان

			Golestan
263335.6	624569.7	1132.4	لرستان Lorestan
300844.6	649756	668.4	مازندران Mazandaran
854800	5250000	15000.7	مرکزی Markazi
2132016.1	3402854	3407.1	هرمزگان Hormozgan
87837.8	832689.8	1720.2	همدان Hamedan
160529.8	616376.9	652.1	یزد Yazd
-174860.3	1108803.4	3115.7	کردستان Kordrstan
175621.6	787991.2	1646.2	کرمان Kerman
204196.6	871431.1	2374.5	کرمانشاه Kermanshah
313778.5	1172369.2	2411.1	میانگین Average

منبع: یافته‌های پژوهش

Source: Research Findings

در جدول ۶، بمنظور بررسی و مقایسه نتایج بدست آمده با روش‌های مرسوم، کارایی مصرف نهاده‌های آب‌بها، بذر، سم، کود شیمیایی و کار مستقیم محاسبه شده است. طبق نتایج بدست آمده به‌طور میانگین به ازای هر ده ریال آب‌بها، ۰/۰۳ کیلوگرم سیب‌زمینی تولید شده است که استان‌های آذربایجان غربی و کرمانشاه با ۰/۰۵ کیلوگرم بیش‌ترین کارایی را داشته‌اند. در میان استان‌های مورد مطالعه خراسان رضوی، مرکزی و یزد به‌طور مشترک با ۰/۰۱ کیلوگرم به ازای هر ده ریال آب‌بها، کم‌ترین کارایی تولید را داشته‌اند. این در حالی است که این استان‌ها از لحاظ کارایی مصرف آب و نتایج جدول ۲، دارای کارایی کامل می‌باشند. از لحاظ کارایی درآمدی و سود که گاهی به آن‌ها بهره‌وری مصرف آب نیز گفته می‌شود، بیش‌ترین کارایی درآمدی و سود به استان مازندران (۲۶/۵۱) ده ریال درآمد به ازای هر ده ریال آب‌بها) و ۱۲/۲۸ ده ریال سود به ازای هر ده ریال آب‌بها تعلق داشته است. استان مازندران از لحاظ رتبه کارایی سود وضعیت مطلوبی نداشته و با امتیاز ۰/۳۳، رتبه ۱۷ را کسب کرده است.

از لحاظ مصرف بذر، استان یزد با ۱۳/۲۶ کیلوگرم تولید به ازای هر کیلوگرم بذر بهترین عملکرد را در میان استان‌های کشور داشته است که این عملکرد با آنکه به بیش‌ترین درآمد به ازای هر کیلوگرم بذر با ۱۲۵۳۴/۹ ده ریال منتج شده، ولی به بیش‌ترین سود مشاهده شده منتهی نشده

است. بیشترین سود ناشی از هر کیلوگرم بذر با $5541/3$ ده ریال به استان مازندران تعلق یافته است. بررسی شاخص‌های مرسوم محاسبه کارایی مصرف سم نشان می‌دهد که در میان استان‌های کشور به ازای مصرف هر کیلوگرم سم در بیشترین و کمترین مقدار به ترتیب در استان‌های کرمانشاه و گلستان با $28781/1$ و $4349/8$ کیلوگرم تولید گزارش شده است. بیشترین درآمد و سود نیز به ترتیب با 215 و 135 میلیون ریال در استان هرمزگان هست.

برای کود شیمیایی بیشترین و کمترین تولید به ازای هر کیلو مصرف این نهاده به ترتیب مقادیر $155/2$ و $24/4$ کیلوگرم بوده و در استان‌های هرمزگان و یزد گزارش شده است و بیشترین درآمد و سود نیز به ترتیب با 663 و 971 هزار ریال در استان‌های کرمانشاه و هرمزگان ایجاد شده‌اند. تولید سیب زمینی به ازای هر واحد نیروی کار مستقیم که در زراعت سیب زمینی آبی بکار گرفته شده در بیشترین و کمترین مقدار خود به ترتیب برابر با 15000 و 652 کیلوگرم در استان‌های مرکزی و یزد می‌باشد. بیشترین درآمد و سود به ازای هر واحد نیروی کار مستقیم نیز به ترتیب 21 و $8/4$ میلیون ریال بوده که در استان فارس کسب شده است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بر اساس برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران لازم است تولید سیب زمینی کشور از 4988 هزار تن در پایان سال 1393 به 5596 هزار تن در سال 1400 افزایش یابد. این مطلب به معنای افزایش $12/20$ درصد در مقدار تولید می‌باشد. یافته‌های پژوهش نشان دادند امکان افزایش تولید از طریق بهبود کارایی به مقدار $5/8$ تا $8/3$ درصد وجود دارد. به بیان دیگر، 47 تا 68 درصد افزایش از راه ارتقای کارایی قابل تصور و برنامه‌ریزی می‌باشد. این خود به معنی از دست رفتن سالانه 285 تا 413 هزار تن محصول سیب زمینی به علت ناکارایی تولید می‌باشد. مطالعات گذشته از قبیل پژوهش *Esfandiari et al. (2012)* و *Serajeddin et al. (2017)* به نتایج مشابهی دست یافته‌اند. با آنکه این مطالعات میانگین کمتری برای کارایی گزارش کرده‌اند، ولی مشابه این مطالعه ظرفیت بهبود کارایی را از جنبه مدیریت مصرف نهاده‌ها (رویکرد نهاده‌گرا) بیش‌تر از حالت ستانده‌گرا گزارش کرده‌اند. در یک جمع‌بندی می‌توان گفت که کارایی فنی مزارع سیب زمینی کشور در مقادیر میانگین بالا بوده، ولی این شاخص توانایی رتبه‌بندی استان‌های مورد مطالعه را نداشته است. در شرایط بازدهی متغیر نسبت به مقیاس شاخص کارایی افزایش و توانایی تفکیک الگو کاهش می‌یابد. بازده مقیاس نسبت به نوع رویکرد حساس بوده و درحالی‌که در رویکرد نهاده‌گرا مقیاس صعودی می‌باشد، در رویکرد ستانده‌گرا مقیاس در بیش‌تر استان‌ها نزولی می‌شود. رتبه‌بندی بر اساس عملکرد نهاده‌ها کامل‌تر بوده و نیروی کار مستقیم و مصرف بذر به ترتیب

کمترین و بیشترین کارایی نهاده‌ها را داشته‌اند. بر اساس یافته‌های پژوهش ظرفیت‌های بهبود کارایی در مزارع سیب‌زمینی کشور با فناوری موجود محدود بوده و لازم است در مدیریت زراعی به ترتیب به کارایی سود و کارایی تخصیصی توجه گردد.

References

- Agricultural Jihad Ministry. (2017). Available on http://dbagri.maj.ir/cost/ostan/reo6_1.asp?p=170&Y=91. (In Persian)
- Agricultural Jihad Ministry. (2018). The amount of crop production in the 2016-2017 crop year. Center for Information and Communication Technology. (In Persian)
- Alizadeh Zoeram, A. & Naji Azimi, Z. (2015). Determining the appropriate crop rotation plan in a farm scale using fuzzy goal programming model. *Agricultural Economics & Development*, 29: 294-307. (In Persian)
- Andersen P. & Petersen N.C. (1993). A procedure for ranking efficient units in data envelopment analysis. *Management Science*, 39: 1261-1265.
- Banker R. D., Charnes A. & Cooper W.W. (1984). Some models for estimating technical and scale inefficiency in Data Envelopment Analysis. *Management Science*, 30:1078-92.
- Charnes, A., Cooper, W.W. & Rhodes, E. (1978). Measuring the efficiency of decision-making units. *European Journal of Operational Research*, 2: 429-444.
- Chepng'etich, E., Bett, E. K., Nyamwaro, S. O. & Kizito, K. (2014). Analysis of technical efficiency of Sorghum production in Lower Eastern Kenya: a data envelopment analysis (DEA) approach. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 5: 58-65.
- Coelli, T. J., Prasada Rao, D. S., O'Donnell, C. J. & Battese, G. E. (2005). *An Introduction to Efficiency and Productivity Analysis*. (second edition). Springer Science & Business media, Inc.
- Dashti, G., Rashidghalam, M. & Pishbahar, E. (2017). Application of modified non-parametric models in technical efficiency of Iran's sugar beet production. *Agricultural Economics & Development*, 31: 157-169. (In Persian)
- Esfandiari, M., Yaghubi, M., Shahabi Nejad, V. & Karbasi, A. R. (2012). Efficiency evaluation of rice farmers at South Kamfirouz region of Marvdasht county: application of data envelopment analysis model. *Village and Development*, 15: 65.84, (In Persian).
- Farrell, M. J. (1957). The measurement of productive efficiency. *Journal of the Royal Statistical Society*, 120: 253-290.
- Hassan, Y. Mahir bin Abdullah, A., Mansor Ismail, M. & Mohamed, Z. (2014). Technical efficiency of maize production in Nigeria: parametric and non-Parametric approach. *Asian Journal of Agriculture and Rural Development*, 4: 281-291.

- Kočiřová, K. (2015). Application of the DEA on the measurement of efficiency in the EU countries. *Agricultural Economics*, 61: 51–62
- Li, L., Jiang, Y., Mu, H. and Yu, Z. (2018). Efficiency evaluation and improvement potential for the Chinese agricultural sector at the provincial level based on data envelopment analysis (DEA). *Energy*, doi: 10.1016/j.energy.2018.08.150
- Mardani, M. & Ziaee, S. (2016). Determining the efficiency of irrigated wheat farms in Neyshabur county under uncertainty. *Agricultural Economics & Development*, 30: 136-147. (In Persian)
- Mohammadi, S.J., Hosseini Yekani, S.A. & Ghaderzadeh, H. (2015). Studying the efficiency of industrial dairy farms of Saqqez and Divandarreh cities: using super-efficiency approach. *Agricultural Economics & Development*, 29: 159-168. (In Persian)
- Official Newspaper. (2017). The law of the sixth five year economic, social and cultural development plan of the Islamic Republic of Iran (2017-2021). No. 20995. (In Persian).
- Ommar, M. A. E. (2014). Technical and economic efficiency for broiler farms in Egypt: application of data envelopment analysis (DEA). *Global Veterinaria*, 12: 588-593.
- Pradhan, K. A. (2018). Measuring technical efficiency in rice productivity using data envelopment analysis: a study of Odisha. *International Journal of Rural Management*, 14: 1–21
- Serajeddin, A., Fatahi Ardakani, A., Fehrest, M. & Neshad, A. (2017). Dynamic analysis of technical efficiency of water use in crop (DEA approach). *Agricultural Economics*, 10: 177-188. (In Persian)
- Shahnavazi, A. (2015). Applying cross efficiency method to determine the score and rank of Iranian provinces in onion production. *Agricultural Economics & Development*, 29: 258-271. (In Persian)
- Shahnavazi, A. (2017). Determining the efficiency rank of irrigated crops in Iranian agricultural sector. *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 48: 227-240. (In Persian)
- Shahraki, J., Akbari, A. & Jafari, M. (2015). Water-use efficiency and factors influencing of performance greenhouse of Amanabad village based on approach of the slack based model (SBM). *Agricultural Economics & Development*, 1: 83-93. (In Persian)
- Yu, L., Yan-Min, R., Yu-Chun, P. & Chao, S. (2015). Evaluation of production efficiency of the county-level crop farming in He'nan based on GIS and DEA. *Advance Journal of Food Science and Technology*, 7: 154-158.